

PROBLEM KAUZALITETA KOD DAVIDA HUMEA

Šalinović, Zvonimir

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:027119>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**PROBLEM KAUZALITETA KOD DAVIDA
HUMEA**

ZVONIMIR ŠALINOVIĆ

Split, 2020.

Odsjek: Odsjek za filozofiju

Studij: Preddiplomski studij povijesti i filozofije

Predmet: Novovjekovna filozofija

PROBLEM KAUZALITETA KOD DAVIDA HUMEA

Student:

Zvonimir Šalinović

Mentori:

doc. dr. sc. Bruno Ćurko

dr. sc. Marko Jakić

Split, rujan 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Humeov naturalizam.....	2
3. Humeov skepticizam.....	4
4. Kauzalitet i nužna povezanost.....	8
5. Kantov osvrt na Humeovo poimanje kauzaliteta	12
6. Zaključak	15
7. Literatura	16
Sažetak	18
Abstract	19

1. Uvod

Razmišljajući o Davidu Humeu i njegovom doprinosu čitavoj filozofiji, pogotovo na području skepticizma, naturalizma te ograničenosti ljudske spoznaje u vidu kauzalnosti, želio bih se u ovom radu dotaknuti ovih tema i problematike koju nose sa sobom. Osvrtom na Humeov naturalizam obrazložiti ću što je s njime htio postići i u što je točno sumnjao prilikom analize principa uma. Pregledom Humeova učenje o skepticizmu ukazati ću na njegovo viđenje skepticizma i ulogu istoga u svakodnevnom životu te dakako uporabu u filozofskim promišljanjima. Glavni dio Humeove filozofije je naravno problem kauzaliteta i njegov specifični pogled na sami problem, tvrdio je da se svi naši zaključci temelje na odnosu djelovanja između uzroka i učinka. Također ću po pitanju problema kauzalnosti istaknuti i druga mišljenja te kritike upućene Humeu poglavito od strane Kanta i njegovog podosta drugačijeg pogleda na kauzalitet. Ovdje ću istaknuti Kantovo djelo *Kritika praktičkog uma* kao glavni izvor. Na kraju, u zaključku, iskazati ću svoje vlastito mišljenje Humeovog problema kauzalnosti i skepticizma.

2. Humeov naturalizam

Prije nego obrazložim Humeovu teoriju kauzaliteta, potrebno je osvrnuti se na njegov naturalizam. Taj naturalizam od nekih autora se smatra kako je u sukobu sa samim Humeovim skepticizmom. U svojoj potrazi za načinima djelovanja ljudskog uma Hume je vjerovao da će se poboljšati kako naše razumijevanje svijeta, znanosti pa tako i razumijevanje nas samih kao pojedinaca u tome svijetu. Hume je želio pojasniti svijet oko nas pomoću najjednostavnijih i najopćenitijih principa, ne zalazeći u mjesta gdje nema iskustvenog saznanja i držeći će dalje od bilo kakvih metafizičkih spekulacija. Smatrajući da ne možemo u potpunosti shvatiti svaki aspekt prirode pa ni nas samih, unatoč tome što se naše shvaćanje može poboljšati. Ovakav pozitivan pogled na svijet se često nazivao Humeov naturalizam. S druge strane imamo jedan podosta negativniji stav kod Hume kada tvrdi da filozofija nije u stanju predočiti nam prirodni svijet onakav kakav zapravo jest. Jer zapravo sami ljudski um nije u stanju imati racionalni uvid u prirodu. Stoga nemamo nikakav opravdani razlog za vjerovati da objekti u stvarnosti zapravo i postoje, možda čak nemamo ni opravdani razlog vjerovati da mi kao misleći subjekti postojimo u stvarnosti. Na što točno Hume misli na posljednjim stranicama *Traktat o ljudskoj prirodi* kada kaže da su ga kontradikcije i nesavršenosti ljudskog razuma dovela do toga da odbije vjerovanja i rasuđivanja?¹ Je li to znači da odbacuje bilo kakvo vjerovanje i mogućnost ikakvog razumijevanja svijeta pomoću razuma ili samo utvrđiva nemogućnost ljudskog razuma da u potpunosti shvati svijet u kojem biva? Hume je vjerovao da će razvitkom svoje filozofije, objašnjavanjem kako djeluju principi našeg uma i odnosi naših ideja, pomoći u razvitku morala, logike, politike kao i razvitku drugih područja poput matematike, filozofije prirode i filozofije religije.²

Pokušavajući istražiti čovjeka i njegove principe uma Hume se okrenuo prirodnim znanostima i njihovim eksperimentima povlačeći paralelu između tih dviju područja istraživanja. Ovdje Hume želi pojmiti mentalne principe koji su kauzalni po svom karakteru. Tako valja spomenuti principe asocijacije ideja u mašti. Hume tvrdi kako um nastoji formirati ideju nečega što nalikuje objektu prijašnjeg stanja uma, ili je granično tom objektu, ili je njegov uzrok ili

¹ Hume, David. *Treatise of human nature*, Clarendon Press, 1896., str. 268.

² Broughton, Janet. *A companion to Hume*, Blackwell Publishing, 2008., str. 426.

učinak. Nadalje spominje princip navike, po Humeu, um ovdje radi pogrešku kada misli o datoj ideji ili skupu ideja i zamjeni ih s nekom drugom idejom ili skupinom ideja zbog njihove sličnosti.³ Dalo bi se reći kako Hume u uvodu *Traktat o ljudskoj prirodi* smatra kako svijet i pojedinci zaista postoje te kako mi dolazimo do tih saznanja putem naših kojekakvih ispitivanja i razmišljanja. Spoznavajući nas same i naše mentalne principe postavljamo temelje za spoznavanje i drugih aspekata svijeta, drugih znanosti. Pa tako Hume napominje u svome djelu kako je za njega očigledno da je bit uma jednako nepoznata ljudima kao i postojanje vanjskih objekata, jer je podjednako nemoguće razviti ikakvu ideju moći i kvaliteta uma osim preko pažljivih i točnih eksperimenata. Nakon toga promatrati te posebne utjecaje koji su proizašli iz različitih okolnosti i situacija.⁴ Dva najvažnija principa koja Hume koristi su princip kopiranja i princip različitih ideja. Prvi princip nam nalaže da su sve naše jednostavne ideje izvedene iz jednostavnih impresija, dok nam drugi princip kaže kako su razne ideje različite i stoga odvojive. Pomoću ova dva principa kritizirao je neke od glavnih filozofskih ideja poput supstancije, prostora, vremena i dakako kauzalne nužnosti. Kako filozofi tako i svakodnevni ljudi, po Humeu, upadaju u zamku gdje vjeruju da njihova stajališta imaju više sadržaja negoli zapravo imaju.⁵ No Hume ovdje ne staje u svojoj kritici naših uvjerenja. Prilikom stvaranja naših ideja nismo pod utjecajem konkretnih dokaza koji su nam dostupni u tom trenutku, već Hume nam kaže da kada imamo određeni niz impresija automatski smo uzrokovani da imamo i određen niz ideja te smo skloni te ideje uskladiti s našim vjеровanjima. Pa tako kada formiramo svoja uvjerenja naš um jednostavno stvara određenu sliku navike i očekivanja nakon stalnog iskušenja sličnih događaja.⁶

³ Broughton, Janet. *A companion to Hume*, Blackwell Publishing, 2008., str. 427.

⁴ "Predgovor" u: Hume, David. *Treatise of human nature*, Clarendon Press, 1896., str. 5.

⁵ Isto, str. 428.

⁶ Isto, str. 428.

3. Humeov skepticizam

Istražujući Humeov skepticizam potrebno se koncentrirati na djelo *Istraživanja o ljudskom razumu* te dijelom i na *Traktat o ljudskoj prirodi*. Kada se raspravlja o skepticizmu Davida Humea valja imati na umu nekoliko važnih pojedinosti. Prvo što valja imati na umu jest to da je Hume u mladosti zastupao radikalniji tip skepticizma koji je vodio do sumnjanja u postojanje vanjskog svijeta i pojedinca u tome svijetu, što dakako možemo vidjeti u *Traktat o ljudskoj prirodi*. U tom djelu Hume pokušava pojasniti naša kauzalna zaključivanja ne bi li potvrdio naša vjerovanja o vanjskom svijetu. Hume navodi na razmišljanje o tome jesu li naša svakodnevna, zdravorazumska uvjerenja o svijetu opravdana ili nas ipak naša osjetila navode na krivi put. Humea skepticizam navodi da odbaci sva vjerovanja i rasuđivanja koja su proizašla iz ljudskog uma. Dakako kasnije u životu Hume je u *Istraživanja o ljudskom razumu* zauzeo ponešto blaži stav i razradeći više temu različitih tipova skepticizma te kakve posljedice oni donose. Danas imamo dva tumačenja, dvije suprotstavljene strane u pogledu Humeovog skepticizma. Jedna strana smatra da je Hume bio radikalni skeptik sumnjajući u bilo kakvu mogućnost postojanja znanosti, dok druga strana smatra kako je Hume uveo jednu pozitivnu dozu skepticizma navodeći filozofe i znanstvenike na odbacivanje tvrdnji modernog racionalizma te da prihvate činjenicu da je ne-trivijalno znanje jedino moguće.⁷ Jedno poglavlje unutar *Istraživanja o ljudskom razumu* naziva se *O akademskoj ili skeptičnoj filozofiji*, gdje započinje svoja promišljanja o skepticizmu. Hume na početku ističe kako je skepticizam jedan od neprijatelja religije te nam potom ukazuje na jednu vrstu skepticizma koja je antecedenta svakom proučavanju i filozofiji te koju je zastupao Descartes i drugi, takva vrsta skepticizma je služila kao konzervans protiv pogrešaka i naglog suđenja. Skepticizam te vrste preporučuje univerzalnu sumnju, ne samo naših prijašnjih mišljenja i principa već i vlastitih sposobnosti u čiju istinitost se trebamo uvjeriti nizom rasuđivanja, deduciranog od jednog originalnog principa koji nikako ne može biti pogrešan ili lažljiv.⁸ Ovakav tip skepticizma smatra Hume, je poguban za bilo kakvo promišljanje i rasuđivanje o svijetu. Predstavlja se kao kontraproduktivan jer zapravo ne bi mogli ništa reći o ničemu sa sigurnošću i uvjerenjem u bar djelomičnu točnost naših sudova. No ipak Hume navodi kako bi blaži oblik ovakvog skepticizma bio korisniji i čak da je nužan u filozofiji

⁷ Više vidi: Butts, E. Robert. *Hume's scepticism*, 1959., str. 413.

⁸ Hume, David. *An Enquiry concerning Human Understanding*, Oxford University Press, 2007., str. 109.

kako bi došli do što točnijih zaključaka.⁹ Skeptizizam ovakve vrste je vidno jako poželjan u pogledu filozofskih istraživanja, ne uzimanjem ničega zdravo za gotova je jedna od odlika oštrog uma u potrazi za istinom. Hume također napominje kako bi u svakodnevnom životu trebali imati određenu zdravu dozu skepticizma i s oprezom gledati na “općeprihvaćene” istine života. Potreba za ovim načinom razmišljanja je potekla od stoljeća tradicije metafizike i dogmatizma te sigurnosti u moći našeg razuma u poimanju prirode, Boga i čovjekove pozicije unutar svijeta. Hume odbaciva bilo kakav oblik skepticizma koji pobuđuje sumnju u naša osjetila, poput poznatih primjera slomljenog vesla u vodi, dvostruke slike prilikom pritiska na oko itd. No ipak Hume se ne oslanja u potpunosti na osjetila pa kaže da po pitanjima skeptičkih tema ne valja se osloniti na osjetila jer ona sama nisu dovoljna te da dokaze osjetila trebamo potkrijepiti razumom i razmatranjem. Deriviranjem iz prirode medija, udaljenosti objekta i dispozicije našeg organa valja ih prikazati, u okviru njegova shvaćanja, kao pogodne kriterije isitine i neistine.¹⁰ Nastavljajući dalje Hume navodi kako ljudi često i prije korištenja razuma pretpostavljaju postojanje vanjskog svijeta, tako u svim stvarima ljudi vjeruju u svoja osjetila bez da su se razumski uvjerali u njihovu istinitost. Hume kaže kako je to prirodni instinkt koji se nalazi u nama i koji nas navodi da opažamo vanjske objekte kao potpuno različite i odvojene jedne od drugih ne pomišljajući možda da je jedan objekt samo preslika drugog. Taj prirodni instinkt u nama je zapravo u sukobu s razumom, gdje argumentirajući preko jednog idemo nasuprot principa i temelja drugog te tako nikada nećemo doći do zadovoljavajućeg odgovora. Prva filozofska zamjerka usmjerena ka dokazima osjetila i mišljenju da vanjski objekti postoje jest da ova stajališta, ako se zastupaju, imaju svoj temelj u prirodnom instinktu koji je oprečan samom razumu. Ali ako zastupamo ova stajališta i želimo ih utemeljiti u razumu, onda je ovdje razum u opreci s prirodnim instinktom te taj prirodni instinkt nema nikakvih racionalnih dokaza zbog čega nismo u mogućnosti provesti nepristrane upite.¹¹ U drugom dijelu ovoga poglavlja Hume započinje s govorom o apstrakciji te kako skeptici kritiziraju apstraktno zaključivanje, što se odnosi na naše pretpostavke o vremenu i prostoru. No ulazeći u dublju analizu naših ideja o vremenu i prostoru naići ćemo na kojekakve kontradikcije i apsurre. Ovdje Hume spominje tezu o beskonačnoj protežnosti koju su uveli svećenici pokušavajući time obuzdati buntovan ljudski um. Ovo je naravno još jedan od primjera gdje nas Hume upozorava da ništa ne uzimamo zdravo

⁹ Hume, David. *An Enquiry concerning Human Understanding*, Oxford University Press, 2007., str. 110.

¹⁰ Isto, str. 110.

¹¹ Isto, str. 113.

za gotovo već da sami pomoću skeptičkog promišljanja sagledamo datu nam tezu. Također Hume inzistira da se suzdržimo od istraga koje nadilaze usko područje našeg razumijevanja, ne trebamo se obazirati na gubitak ontologije jer otvaramo potpuno nova i zanimljiva područja istraživanja za epistemologiju, poglavito operacije uma i njihove konstruktivne uloge.¹² Iako Hume u ovom poglavlju slijedi sličan put pretjeranog skepticizma kao u svojoj mladosti ovdje ipak dolazi do glavnog problema pretjeranog skepticizma. Glavni problem pretjeranog skepticizma jest da nikakvo dugotrajno dobro neće proizaći zastupanjem istog, a tako će i ostati ako se nastavi jako i žustro zastupati. Hume kaže kako takvog skeptika treba samo upitati koji je njegov smisao te što smjera s ovim istraživanjima, skeptik je ovdje odmah na gubitku i ne zna što bi odgovorio.¹³ Drugi filozofski pravci stvaraju određena uvjerenja o vanjskom svijetu koja se mogu slijediti i koja imaju određen utjecaj na ljudski um dok neka stvaraju pojedine navike i etičke norme koje se mogu pokazati korisne u svakodnevnom životu. Suspenzijom naših sudova ne bi postigli ništa dobro ni korisno, takva filozofija ne može imati nikakav trajniji utisak na um. Svaki oblik rasprave i djelovanja bi bio uzaludan te bi čovjek do kraja svojih dana bio bez ikakvog cilja i svrhe te bi samo čekao dan kada će napustiti ovaj svijet.

U posljednjem dijelu ovoga poglavlja Hume govori o „ublaženom“ skepticizmu ili „akademskoj“ filozofiji koji je po njemu izdržljiv i koristan te je rezultat onoga radikalnijeg skepticizma koji je ranije spomenut. Ovaj tip skepticizma bio trebao služiti čitavom čovječanstvu koje je sklono dogmatizmu u svojim stajalištima, dakle onima koji sagledavaju stvari i ideje samo s jedne pozicije te nemaju nikakvu predodžbu postojanja drugačijeg pogleda na stvari. Ljudi imaju prirodni instinkt da donose preuranjene sudove pune predrasuda i nepravilnosti, ne bi li pobjegli iz stanja u kojem ne mogu djelovati i koje im donosi veliku nelagodu. Druga vrsta umjerenijeg skepticizma koji Hume navodi jest osvrt na ograničenost istraga koje možemo izvršiti uzevši u obzir i samu ograničenost ljudskog razumijevanja. Hume nam nalaže kako bi se trebali usredotočiti na one predmete koji su u sferi dosega ljudskog znanja. Ta ograničenost naših upita je u jednu ruku dovoljno razumna da smo u mogućnosti provesti najmanja ispitivanja o

¹² Više vidi: Parusnikova, Zuzana. *Hume's Scepticism Revisited*, 2014., str. 588.

¹³ Hume, David. *An Enquiry concerning Human Understanding*, Oxford University Press, 2007., str. 116.

prirodnim moćima našeg uma te ih usporediti s vanjskim objektima kako bih nam ih predočili. Po Humeu, tek ćemo onda pronaći prave predmete znanosti i istraga.¹⁴

Na kraju ovoga poglavlja Hume veliča važnost iskustva i njegovu ulogu kao najboljeg načina spoznaje te je jasno što je želio postići s ovom raspravom o skepticizmu, a to je potraga i opisivanje onih znanosti koje su egzaktne i sigurne. A to su algebra i aritmetika. Došao je do toga da dokazi za ove znanosti potječu isključivo iz ideja i njihovog odnosa po sličnosti, suprotnosti, stupnjevima kvalitete te proporciji u količini i brojnosti. Stoga za Humea dokazi *a priori*, koji dakle ovise samo o idejama, prema načinu nekontradikcije, su jedini koji se mogu smatrati istinitim znanjem točnih znanosti.¹⁵ Humeov pogled na iskustvo kao glavni izvor naših saznanja te držanje pojedinih znanosti kao jedine koje se tiču istinitih znanja, da se vidjeti i po posljednjem paragrafu ovoga poglavlja gdje kaže da prilikom pregleda knjižnica, uvjereni u ove principe, trebamo s oprezom gledati na one knjige koje se tiču teologije i metafizike. Zatim se moramo zapitati je li sadrže apstraktno rasuđivanje o kvantitetu ili brojevima, je li sadrže kakvo eksperimentalno rasuđivanje o činjenicama ili postojanju. Ako ne sadrže ništa od navedenog Hume tvrdi da ih trebamo baciti u vatru jer ne sadrže ništa drugo doli sofizma i iluzije.¹⁶

Ovakav neprijateljski stav prema dogmatizmu i stoljećima dugoj tradiciji metafizike pokazuju koliko je Hume žarko želio uzdrmati temelje na kojima je građeno poimanje svijeta i čovjeka. Umjereni skepticizam igra veliku ulogu u ovome, zauzimajući se za skeptičko promišljanje u ljudskoj svakodnevnicu naveo je čovjeka na poboljšanje djelovanja njegovih spoznajnih moći. Takvim stavom uspjeli bismo izbjeći bilo kakvo zapadanje u dogmatičnost i obmanu naših misaonih procesa. S druge strane Hume još upozorava na ograničenost istraga koje možemo izvršiti imajući na umu samu ograničenost ljudskog razumijevanja, time želi reći kako su vjera i božanska objava jedini najbolji temelji za argumentaciju teologije te postojanja Božanstva.

¹⁴ Hume, David. *An Enquiry concerning Human Understanding*, Oxford University Press, 2007., str. 118.

¹⁵ Više vidi: Butts, Robert E., *Hume's scepticism*, 1959., str. 418.

¹⁶ Isto, str. 120.

4. Kauzalitet i nužna povezanost

Započevši raspravu o nužnoj povezanosti Hume u svom djelu želi riješiti sve nejasnoće i nesigurnosti vezane za metafiziku. Hume kaže kako nema ideja u metafizici koje su nejasnije od ideja moći, sile, energije ili nužne povezanosti koja treba biti stalni dio polemičkih rasprava. Stoga Hume navodi kako želi u ovom djelu razriješiti ili popraviti, ako je to moguće, točna značenja već spomenutih pojmova te time ukloniti bilo kakve nejasnoće povezane uz njih, pogotovo u ovakvoj vrsti filozofije.¹⁷ Sve naše ideje su ništa drugo doli kopije naših impresija, ovim se želi reći da je nemoguće da mislimo o nečemu što već ranije nismo osjetili na neki način, pomoću vanjskih ili unutarnjih osjetila. Temelji na kojima ljudi grade svoja stajališta o vanjskom svijetu dolaze od navike i običaja. To je taj misteriozni prirodni princip, ili principi, koji u nama stvara određene predodžbe o prirodi i svijetu, a takvo se zaključivanje ne odnosi na naša razumska promišljanja. Ako uronimo stopalo u vodu očekujemo da će stopalo nakon toga biti vlažno i stoga zaključujemo da svojstvo vlažnosti uistinu postoji te nastaje vjerovanje da će se ista stvar dogoditi i ubuduće, tj. da će stopalo biti vlažno ako ga nakon nekog vremena opet uronimo u vodu. No Hume kaže da kada sagledamo vanjske objekte i njihovo međusobno djelovanje, ne možemo u nijednom trenutku istaknuti moć ili nužnu vezu, nikakvu kvalitetu koja veže uzrok i učinak te tako čineći jedan neizbježnom posljedicom drugoga. Jedino što možemo tvrditi jest da jedan slijedi iza drugoga. Spoznajom nekog objekta s kojim nikada prije nismo bili suočeni nismo u mogućnosti znati koji će biti učinak toga objekta.¹⁸ Kada se raspravlja o temi kauzalnosti valja imati na umu o čemu točno govorimo kada kažemo kauzalnost. Treba uvidjeti razliku između kauzalnosti kao fizičkog svojstva i kauzalnosti kao umne ideje. Tradicionalno, kauzalnost kao fizičko svojstvo je gdje jedan događaj uzrokuje drugi, kao kad jedna lopta udari u drugu i uzrokuje njeno gibanje. Dok s druge strane kauzalnost kao umna ideja bi bilo kada neki organizam pripisuje određeni učinak nekom uzroku. Ovakve dvije definicije Hume je dao i u *Traktat o ljudskoj prirodi* no međutim često je bio neuspješan u održavanju razlike između ove dvije definicije što je dovelo do raznih akademskih kontroverzi tokom godina.¹⁹

¹⁷ Hume, David. *An Enquiry concerning Human Understanding*, Oxford University Press, 2007., str. 45.

¹⁸ Isto, str. 46.

¹⁹ Više vidi: Shanks, David R. *Hume on the Perception of Causality*, 1985., str. 95.

Princip kauzalnosti je jedina poveznica između prošlih i sadašnjih impresija s impresijama koje još nismo predočili, zbog toga je princip kauzalnosti toliko važan prilikom formiranja naših vjerovanja: omogućuje nam zaključivanje od promatranog ka ne promatranom. Svaki učinak je poseban događaj, nezavisna ideja od svog uzroka, stoga nužna povezanost koju pripisujemo kauzalnoj relaciji između uzroka i učinka nije otkrivena *a priori* uvidom u unutarnje karakteristike uzroka ili učinka. Hume dakle želi reći da kauzalna povezanost ne može biti temeljena na jednom slučaju te također da ne može biti temeljena *a priori*.²⁰ U umu postoje određene impresije pojedinih sastavnih dijelova ideje kauzalnosti stoga možemo promatrati vezu stalnog kontakta i slijeda događaja uzroka i učinka. No međutim ovi sastavni dijelovi ideje kauzalnosti nisu povezivi s nekom direktnom idejom prisutnom unutar uma. Potraga za impresijom koja odgovara ideji nužne povezanosti dovodi nas do pokušaja opravdanja naših kauzalnih zaključaka o ne promatranom. Jer kada bi se pokazalo da ideja nužne povezanosti ima svoje podrijetlo u promatranim činjenicama, nijedan sastavni dio ideje kauzalnosti ne bi išao preko takvih pregledanih činjenica uma. Time nijedan sastavni dio ne bi ostao bez svog filozofskog opravdanja. A rasprava o teoriji ideja se mijenja, potreba za pronalaskom podrijetla ideje prelazi u potrebu za filozofskim opravdanjem iste. Stoga ako promatramo događaj A također promatramo i nužnu povezanost ili moć događaja B koji još nije posmatran. Onda bi bili u mogućnosti da ideju kauzalnosti koristimo kao odlučnu funkciju zaključnog povezivanja: zaključak od promatranog ka ne promatranom. U tom slučaju impresija moći ili nužne povezanosti kod A bi već sadržavala pojavu događaja B, samim promatranjem intrinzičnih svojstava takvih impresija mogli bi doći do zaključka da će se događaj B dogoditi. Prema tome kauzalnost bi pripadala prvotnoj vrsti filozofskih odnosa tj. a priori.²¹ Ovakav Humeov pogled da se razaznati i po jednom odlomku gdje navodi da po prvotnoj pojavi nekog objekta mi ne možemo pretpostaviti kakav će učinak iz njega proizići. Ali ako bi moć ili snaga nekog uzroka bila otkrivena od strane uma, onda bi mogli predvidjeti njegov učinak, čak i bez iskustva. Time bi učinak mogli potvrditi s minimalnim korištenjem misli i rasuđivanja.²² Argumentacija ove vrste je zbunjujuća uzevši u obzir Humeov stav prema umu i njegovim ograničenjima pa i odbijanju bilo kakve *a priori* spoznaje.

²⁰ Više vidi: de Pierris, Graciela. *Causation as a Philosophical Relation in Hume*, 2002., str. 513.

²¹ Isto, str. 514.

²² Hume, David. *An Enquiry concerning Human Understanding*, Oxford University Press, 2007., str. 46.

Ovdje bih se htio osvrnuti na stav Davora Pećnjaka i njegovo tumačenje kauzalnosti kod Humea: „Naime, poslije događaja X slijedi događaj Y (odnosno X prethodi Y-u). Gotovo uvijek je tako. Ne događa se da opazimo najednom da kada se dogodio događaj X iza njega najednom slijedi događaj Z (nego nakon X opet slijedi Y). Naš um se tim (stalnim) opažanjem navikava da kada god postanemo svjesni da se događa događaj X, onda očekujemo da će se dogoditi Y a ne neki drugi događaj Z. Dakle, mi opažamo pravilnosti u sljedovima događaja. Um na taj način oblikuje ideju nužnosti – izgleda kao da postoji neka nužnost koja dovodi do toga da nakon događaja X mora slijediti događaj Y a ne neki drugi.“²³ Opetovanim posmatranjem sličnih ili istih događaja takvi nizovi u nama bude osjećaj, prirodni instinkt, navike. Ta navika nas stavlja u poziciju da prilikom opažanja tih događaja nismo u mogućnosti, što i sam Hume kaže, dopustiti ikakvu šansu da se dogodi nešto drugo. Tj. po samom primjeru Pećnjaka, iz događaja X mora slijediti događaj Y te nema nikakve mogućnosti da iz događaja X dođe do događaja Z. Pećnjak tvrdi kako naše iskustvo ne daje opravdanje za takvu vrstu zaključka. Opažamo samo pravilnosti i ponavljanje slijedova, ništa dodatno ne možemo opaziti. Nužnosti ovdje nema nigdje niti ju ikako možemo opravdati. Tako se u nama, po Pećnjaku, razvija jaka navika zbog koje smo primoreni da kada čujemo o nekom određenom događaju A odmah i trenutno pomislimo na događaj B. Dakle automatski povlačimo da će iz A slijediti B, te nas ta navika vodi do toga da razvijamo osjećaj nužnosti. Po ovome se da zaključiti da iz A mora slijediti B. Hume dakako također ističe da nam iskustvo ne može dati opravdanje za ovaj zaključak, ali mislim da je sasvim jasno da iz toga događaja A može uslijediti događaj C ili neki drugi. Npr. ako netko pomisli na bivšeg košarkaša Michaela Jordana možda će mu prva pomisao biti njegovih šest osvojenih naslova prvaka NBA-a, možda će prvotno pomisliti na momčadi za koje je nastupao, možda na njegovu statistiku itd. Lako se može vidjeti kako jednu misao može slijediti više različitih misli što potvrđuje tezu da se ta navika(nužnost) ne da opravdati iskustvom. S ovim se može povezati i slučajnost za koju je Hume smatrao da ne postoji, što je očito uzevši u obzir da je u to vrijeme prevladavala mehaničko newtonovska predodžba prirode. Ovdje Pećnjak ističe primjere iz nuklearne fizike i kvantne mehanike no smatram da se mogu dati primjeri iz svakodnevnog života koji su podosta shvatljiviji. Osoba svaki dan putuje na posao, ulazi u svoje auto, vozi se istom cestom, parkira na isto mjesto tj. navikla je na određen niz događaja. No međutim jedan dan se može dogoditi da su radovi na cesti te da je osoba primorena ići nekom

²³ Pećnjak, Davor. *Sloboda volje, uzročnost i Hume*, 2011., str. 312.

drugom cestom kako bi stigla na posao. Također može se desiti i kvar na automobilu te je onda osoba primorena pronaći neki drugi tip prijevoza, možda gradski autobus ili tramvaj. Dakle ne možemo tvrditi da će se isti niz događaja zbiti svaki dan, može doći do mnogobrojnih slučajnosti koje ruše iluziju navike i pravilnosti u životu. Pećnjak napominje da čak i kad promišljamo o primjeru biljarskih kugli, koji spominje Hume, možemo zamisliti da prilikom udarca prve u drugu, da se druga kugla ne mora pomaknuti. Možda je slučaj da će obje odletjeti ili da će obje stati te i ovo ide u prilog tome da jedna misao nužno ne mora slijediti drugu.²⁴

²⁴ Pećnjak, Davor. *Sloboda volje, uzročnost i Hume*, 2011., str. 314.

5. Kantov osvrt na Humeovo poimanje kauzaliteta

Svaka ozbiljnija rasprava o kauzalitetu trebala bi uključivati i tumačenje Immanuela Kanta u njegovom djelu *Kritika praktičkog uma*, poglavito u poglavlju *O pravu čistog uma, u praktičnoj upotrebi, na proširivanje koje za njega nije moguće u spekulativnoj upotrebi*. Kant kaže: „Dejvid Hjum, za koga se može reći da je, pravo rekavši, započeo sa svim osporavanjima prava čistog uma, a koja su učinila neophodnim potpuno ispitivanje tog pojma, zaključivao je ovako: pojam uzroka je pojam koji sadrži nužnost povezanosti egzistencije onoga što je različito, i to ukoliko je različito, tako da ja, ako je A postavljeno, saznajm da nešto od njega sasvim različito, B, takođe nužno mora da egzistira. Međutim, nužnost se može pridavati samo povezanosti ukoliko se ona saznaje a priori; jer, iskustv o bi o nekoj vezi dalo da se sazna samo to da ona jeste, ali ne da je ona nužno takva. No, nemoguće je, kaže on, da se veza, koja postoji između jedne stvari i jedne druge stvari (ili jednog određenja i jednog drugog, od prvog sasvim različitog određenja), ako nisu date u opažanju — sazna a priori i kao nužna. Dakle, sam pojam uzroka je lažan i varljiv, te je to, najblaže govoreći, obmana, koja se još može oprostiti kad se navika (subjektivna nužnost) da se izvesne stvari ili njihova određenja češće opažaju kao uporedo ili uzastopno po svojoj egzistenciji združene, neprimetno uzima kao objektivna nužnost da se u same predmete stavlja takva povezanost.“²⁵ Dakle Kant kaže da prilikom sagledavanja na stvar A i stvar B mi smo već apriori upoznati s nužnošću veze između stvari A i stvari B. Po Humeu potreban nam je uzrok kako bi spoznali učinak jer sam uzrok u sebi sadrži tu nužnost međusobne povezanosti. No ovo lako možemo vidjeti da nije tako. Ako netko popije smrtonosni otrov, mi ne moramo znati uzrok zašto je ta osoba popila otrov ali možemo sa sigurnošću tvrditi da će umrijeti. Nakon nekoliko upućenih kritika Kant je dakako i hvalio Hume te se složio s nekoliko njegovih stajališta, poglavito po pitanju skepticizma. Kant tvrdi da je Hume s pravom odbacio pojam uzroka i saznanje *a priori* stvari po sebi, a po samom Kantu predmeti iskustva nemogu nikako biti stvari po sebi već samo pojave.²⁶ Kant dakako nije mogao dopustiti potpuno odbijanje kauzaliteta po pitanju predmeta osjetila(objektivnu realnost), jer bi u tom slučaju pojam kauzaliteta izgubio svaku važnost, njegova praktička upotreba bi postala ništavna.²⁷

²⁵ Kant, Immanuel. *Kritika praktičkog uma*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1979., str. 72.

²⁶ Isto, str. 74.

²⁷ Isto, str. 77.

Kantovo gledište na problem kauzaliteta može se izreći na sljedeći način: Kant se složio s Humeom da kauzalni odnosi ne mogu biti izvedeni iz iskustva, no ovdje je Kant išao korak dalje te zaključio da su kauzalni koncepti predispozicije iskustva. Tako ističući kauzalitet naspram drugih jednostavnijih predispozicija iskustva, dok iskustvo za Kanta predstavlja znanstveno znanje a ne puko prostorno-vremenski prikaz neke pojave.²⁸ Sad bih se želio osvrnuti na razliku između Hume i Kanta po pitanju kauzalnosti, tj. na njihove kauzalne ontologije, koja se ne odnosi na sam sud već na njegovu vrijednost i podrijetlo. Kant nam nalaže da se kauzalnost nalazi samo u nužnom slijedu između pojava u vremenu, gdje nema slijeda u vremenu tamo nema ni kauzalnosti niti razlike između uzroka i učinka. A gdje jedan iza drugoga slijede bez ikakvih pravila također nema govora o kauzalnosti.²⁹ Entiteti koji su primitivni u Humeovoj ontologiji su događaji koji se čine labavi i odvojeni. Ontološki primitivni događaji se čine potpuno labavi i odvojeni jer su stvarni dijelovi, a pošto dijelovi nisu stvarni osim ako su potpuno ne djeljivi te ih je nemoguće podijeliti na manje dijelove, Hume izvodi ne djeljivost stvarnih dijelova po konačnoj djeljivosti vremena i prostora. Smatra da stvarni dijelovi ne mogu biti savršeno ne djeljivi osim ako bi prostor i vrijeme bili konačno djeljivi. Ako je svijet sačinjen od potpuno labavih i odvojenih događaja onda oni ne mogu biti povezani nikakvom nužnom vezom. Što nas dovodi do toga da strogo empirističko razumijevanje kauzalnosti se ne može osloniti na pojmove moći ili nužne povezanosti.³⁰ Kant u *Kritika čistog uma* navodi tezu o kauzalnosti da iza nekog A mora nužno slijediti neki B u skladu s apsolutnim univerzalnim pravilom. Možemo vidjeti da je u neku ruku Kant usvojio Humeovu definiciju no izuzev spominjanja nužnosti između događaja. Po ovoj definiciji dalo bi se razaznati da Kant, kao i Hume, gleda na kauzalnost kao relaciju između različitih događaja što je dovelo do različitih tumačenja Kantova stajališta o kauzalnosti.

Uzrok za Kanta je moć koja dolazi od supstancije. Kada je ova moć aktivna ili djeluje ona nosi sa sobom svoj utjecaj koji je zapravo neki događaj u smislu da promijeni stanje ili određenje druge supstancije. Donoseći svoj utjecaj kauzalna moć djeluje ravnomjerno, što znači da ne preskače s jednog graničnog stanja na drugo već stvara stalnu nit posrednjih stanja jedne supstancije. Ali ovo znači da supstancija valja proći kroz ova posredna stanja kada promjena

²⁸ Više vidi: Rohatyn, Dennis A. *Kant, Hume and Causality*, 1975., str. 34.

²⁹ Više vidi: Šanc, Franjo. *Problem kauzalnog principa, njegov smisao i njegovo rješenje*, str. 136.

³⁰ Više vidi: Henschen, Tobias. *Kant's Refutation of Hume's Position on Causality*, 2018., str. 1487.-1488.

jednog graničnog stanja do drugog bude uzrokovana djelovanjem kauzalne moći koja je došla od druge supstancije.³¹ Po ovome dijelu vidljivo je koliko je Humeovo i Kantovo poimanje kauzalnosti različito, bar što se tiče ontološke perspektive. Kant je bio u stalnoj potrazi za a priori uvjetima spoznaje, pa je tako i kauzalnost smatrao nečim a priori te kakvim određenim stanjem supstancije koja djelujući svojim utjecajem mijenja ostale supstancije oko sebe.

³¹ Više vidi: Henschen, Tobias. *Kant's Refutation of Hume's Position on Causality*, 2018., str. 1489.-1490.

6. Zaključak

U ovom radu istražio sam neke od najvažnijih tema Humeove filozofije. Pregled literature i pomno istraživanje Humeovih stajališta može se sažeti u nekoliko rečenica. Prvu stvar koju valja istaknuti jest mali broj događaja ili stvari koje možemo spoznati s obzirom na ograničenost uma. Hume često upozorava da je naša spoznaja ograničena i da kao takva nije u stanju spoznati veliki broj principa po kojima svijet djeluje. Hume odbacuje bilo kakvo zaključivanje *a priori* te odbija da razum može donijeti ikakve sudove sam. Također se trebamo suzdržati od bilo kakvih metafizičkih spekulacija koje se tiču postojanja nadnaravnih bića. Ovo nas sve dovodi do Humeovog skepticizma koji je često balansirao na granici radikalnog i umjerenog. No smatram kako je Hume jako dobro upozorio na općeprihvaćene „istine“ s kojima se svakodnevno susrećemo, potrebno je imati jednu zdravu, umjerenu dozu skepticizma koja je ključna ako želimo doprijeti do srži stvari te i time do njihove istine. Posljednja stvar koju bih istaknuo, kao središnji dio Humeove filozofije, jest problem kauzaliteta. Rijetke su teme koje su izazvale više rasprave i polemike od problema kauzaliteta. Ni danas nema neke teorije za koju bi se moglo reći da je zadovoljavajuća odnosno da je razriješila problem kauzaliteta. Ovdje bih se složio s Kantom, u potpunosti odbaciti princip kauzalnosti je nedopustivo, jer ono ima svoju praktičku realnost te je stoga potpuno opravdano djelovati po kauzalnom principu. Istina je, kako se općeprihvaćeno zna, da je Hume probudio Kanta iz metafizičkog drijemeža što je Kanta i navelo da Humeu prizna brojne postavke njegovih stajališta, hvaleći njegovu oštroumnost.

Uzevši sve ovo u obzir Humea smatram kao jednog od najutjecajnijih umova svoga doba, njegovi doprinosi filozofiji su brojni i nedvojbeni. Njegova uloga u preispitivanju stoljetne tradicije metafizike i dogmatizma zaslužuje najveću pohvalu. No međutim kod nekih se njegovih stajališta ipak valja zaustaviti, jer nas ipak Hume upozorava da sami prosuđujemo i promišljamo, u pravom duhu skepticizma. Tako da valja biti oprezno skeptičan prema Humeovom učenju i pojedinim postavkama njegove filozofije jer i sam Hume bi bio.

7. Literatura

Broughton, Janet, „Hume’s Naturalism and His Skepticism“. U: *A Companion to Hume*, Elizabeth S. Radcliffe, str. 425.-440. Chicester, United Kingdom, Blackwell Publishing, 2008.

Butt, E. Robert. „Hume's Scepticism“. *Journal of the History of Ideas* Vol. 20, No. 3 (Lip.-Ruj. 1959.): str. 413.-419. doi: 10.2307/2708118

de Pierris, Graciela. „Causation as a Philosophical Relation in Hume“. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 64, No. 3 (Svibanj, 2002), str. 499.-545.

Henschen, Tobias, „Kant’s Refutation of Hume’s Position on Causality“. In Violetta L. Waibel, Margit Ruffing & David Wagner (eds.), *Natur Und Freiheit. Akten des Xii. Internationalen Kant-Kongresses* (2018), str. 1485.-1494. doi: 10.1515/9783110467888-129

Hume, David. *An Enquiry concerning Human Understanding*. USA, Oxford University Press, 2007.

Hume, David. *Treatise of human nature*. L.A. Selby Bigge, M.A., Oxford: Clarendon Press, 1896.

Kant, Immanuel. *Kritika praktičkog uma*. Beogradski izdavačko-grafički zavod Beograd, 1979.

Parusnikova, Zuzana. „Hume’s Scepticism Revisited“. *Philosophy*, Vol. 89, No. 350 (Listopad 2014.), str. 581.-602. doi: 10.1017/S0031819114000254

Pećnjak, Davor. „Sloboda volje, uzročnost i Hume“. *Prolegomena* Vol. 10. No. 2 (2011.), str. 311.-316.

Rohatyn, Dennis A. „Kant, Hume and causality“. *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie / Journal for General Philosophy of Science*, Vol. 6, No. 1 (1975.), str. 34-36

Shanks, David R. „Hume on the Perception of Causality“. *Hume Studies*, Vol. 11, No 1 (Travanj 1985.), str. 94.-108. doi: <https://doi.org/10.1353/hms.2011.0025>

Šanc, Franjo. „Problem kauzalnog principa, njegov smisao i njegovo rješenje“. *Obnovljeni Život*
: časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 10. No. 3., (1929.), str. 134.-141.

Sažetak

Ovaj rad se temelji na filozofiji Davida Humea te njegovom viđenju kauzalnosti, skepticizma i naturalizma. U ovome radu nastojat ću predstaviti i obrazložiti neke od temeljnih teorija Davida Humea uz njihovu problematiku. Hume je svojim naturalizmom pokušao objasniti glavne principe ljudskog uma i odnos između ideja, pokušavajući time poboljšati naše razumijevanje svijeta i nas samih. Problem kauzalnosti se tiče odnosa stvari ili događaja unutar prirode po principu uzroka i učinka. Hume tumači da kada promatramo uzrok i učinak u nijednom trenutku nismo u mogućnosti reći da postoji neka nužnost između njih prema kojoj bi jedan morao slijediti iza drugoga, bez obzira na to koliko smo puta promatrali isti događaj. Taj prirodni princip u nama je nastao od navike koju smo razvili. Kritiku Humeova poimanja kauzalnosti daje Kant, pridavajući kauzalitetu pojam objektivne realnosti. No Kant i Hume daju vrlo različite definicije što je to zapravo kauzalitet, što dakako utječe i na samo poimanje toga pojma. Još treba spomenuti i Humeov skepticizam, za koji pojedini smatraju da je bio radikaln dok drugi drže da je ipak više bio umjerenije prirode. Hume smatra kako je ljudski um ograničen po pitanjima spoznaje svijeta te da nikad nećemo biti u mogućnosti da potpuno spoznamo svijet oko nas. Ovdje Hume naglašava da treba imati određenu mjeru skepticizma u svakodnevnom životu te da uvijek budemo suzdržani prilikom donošenja naših sudova, ne upadajući u bilo kakve metafizičke rasprave o kojima ne možemo znati ništa doli da su izvan našeg dosega.

Ključne riječi: Davida Hume, naturalizam, skepticizam, kauzalnost, Immanuel Kant

DAVID HUME'S PROBLEM OF CAUSALITY

Abstract

The goal of this paper is to present and analyze some of the main subjects of David Hume's philosophy. In particular the subjects of naturalism, causality and scepticism. Hume's naturalism is an attempt to find the general principles of our minds and relations between ideas. Hume wanted to explain the world with the most basic and general ideas, in doing so he believed this would better our understanding of the world and its principles. Continuing with the problem of causality, Hume says that by observing the relation between the cause and effect we are never entitled to say that there exist a necessary connection between the two. The only thing we can say for certain is that the one follows the other and that is all. We often presume that this necessary connection exists but this is due, according to Hume, to our habit that we have developed having seen so many interactions between cause and effect. One of the main critiques of Hume's view of causality comes from Immanuel Kant. Kant argues that while observing A and B we are already a priori familiar with the necessary connection between A and B. But Kant gives a very different interpretation of causality itself, for Kant causality is a power that ,while active, changes different substances that it effects. Because of this Kant's and Hume's perceptions of causality itself are radically different. This brings us to Hume's scepticism and his belief that the mind is very limited in perceiving the world. Also, Hume insists that we must have a moderate amount of scepticism towards things that are deserving of our doubts and suspicions.

Keywords: David Hume, causality, scepticism, naturalism, Immanuel Kant

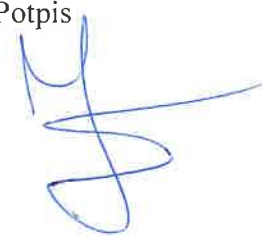
SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Zvonimir Galinić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja profesora povijesti i filozofije izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 18. 9. 2020.

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA U
SPLITU**

Student/Studentica: *Zvonimir Galinić*
Naslov rada: *Uloga kariteta kod Davida Humana*
Znanstveno područje: *Teologija*
Znanstveno polje: *Konvergencija teologije*
Vrsta rada: *Studij rad*
Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *doc. dr. sc. Branka Čurko*
Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *doc. sc. Marko Jelić*
Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) u otvorenom pristupu
b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak:

Split, 18.9.2020.

Potpis studenta/studentice:

